

До спеціалізованої вченої ради
Д 41.086.04 у Національному університеті
«Одеська юридична академія»

Відгук

на дисертаційне дослідження

ШЕВЧЕНКО-БІТЕНСЬКОЇ ОЛЕНИ ВАЛЕНТИНІВНИ

за темою «Правові механізми ради Європи у сфері захисту дітей від
насилства», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право

Захист дітей від насилля став предметом міжнародно-правового регулювання не так давно, близько 30 років тому. Відповідні питання вирішувалися на рівні сім'ї, на місцевому та національному рівні. Хоча відразу слід відзначити, що навіть на національному рівні захист дітей – молодий правовий інститут, що підтверджується, наприклад, тим фактом, що спеціалізована судова установа їх захисту неповнолітніх виникла тільки наприкінці XIX століття, коли в 1899 році в Чикаго (штат Іллінойс, США) було створено перший суд у справах неповнолітніх (див., наприклад, Шийко-Окрух М. «Міжнародно-правові питання захисту прав дитини», М., 2002). На міжнародно-правовому рівні питання необхідності особливого захисту найбільш вразливої частини населення планети – дітей – виникли у зв'язку із Першою світовою війною та подальшим зростанням числа міжнародних збройних конфліктів.

Те, що права та інтереси дітей зачіпаються збройними конфліктами і заслуговують спеціального захисту, певною мірою очевидне: діти, проходячи критичні етапи свого розвитку відчувають на собі вплив збройних конфліктів набагато сильніше, ніж дорослі; дітям складніше адаптуватися до конфліктної ситуації або реагувати на неї; вони практично ніколи не несуть відповідальності за виникнення конфлікту; і більшою мірою, ніж дорослі, залежать від того захисту, який в мирний час забезпечують сім'я, суспільство та закон. Війна, збройний конфлікт в змозі знищити цей захист, і це має згубні наслідки для майбутніх поколінь. Не випадково стверджується, що діти – це надія та майбутнє будь-якого суспільства; знищити їх – означає знищити суспільство.

Дисертантка абсолютно вірно стверджує, що міжнародно-правовий захист дитинства та юнацтва в цілому бере свій початок від Женевської декларації прав дитини 1924 року, прийнятої ще Лігою Націй. У преамбулі цієї Декларації говориться, що всі люди – чоловіки і жінки, визнаючи обов'язковим дати дітям найкраще, проголошують це як свій обов'язок. Саме на цьому, наголошує і дисертантка, та її наукові попередники (зокрема, Шийко-Окрух М., Сироїд Т.Л.).

Дітям слід надати все необхідне для їх нормального розвитку, як в матеріальній, так і в духовній сферах. І хоча документ, не містить чітких зобов'язань держав-учасниць, тим не менш, це вже і так було великим досягненням, що дитина стала об'єктом міжнародно-правового захисту.

З того часу в галузі міжнародного права було прийнято чимало документів, покликаних захистити, як права людини взагалі, так і права дитини – зокрема. Однак, виникають нові складні проблеми в даній сфері не тільки у зв'язку із зростанням числа збройних конфліктів, як міжнародних, так і внутрішніх, але і з появою нової специфіки таких конфліктів, зміною характеру загроз, які вони несуть. Йдеться, в першу чергу, про міжнародний тероризм, на що окремо наголошується у дисертації. І знову найбільш страждають від цих конфліктів діти. Необхідність їх захисту, надання їм негайної допомоги, створення для них, по можливості, сприятливих умов для життя є однією з найбільш актуальних проблем сучасності. При цьому універсальні механізми захисту є, скоріше декларативними, ніж реально дієвими, що є результатом необхідності знаходження спільного знаменника між різними культурами та правовими системами. Таким чином, обрання як предмету дослідження регіональних механізмів захисту дитини від насилля є абсолютно правильним, адже такі механізми, в будь-яких сферах та проявах є більш дієвими.

Крім того, останніми роками зміст, форма та процес захисту прав дитини на регіональному рівні набув якісно нових ознак, що зумовлює необхідність ґрунтового наукового переосмислення ролі регіональних інституцій у захисті цих прав. Тому здійснення аналізу правових механізмів Ради Європи у сфері захисту дітей від насильства вбачається цілком продуктивним і виправданим. З огляду на зазначене представлена дисертаційна робота є актуальною, як з науково-теоретичної, так і практичної точок зору, оскільки має заповнити прогалину, яка виникла у дослідженні універсальної системи захисту прав людини.

Про актуальність теми дисертації свідчить і те, що обраний напрям дослідження тісно пов'язаний із темою наукових досліджень кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства Національного університету «Одеська юридична академія» «Діалог сучасних правових систем. Адаптація правової системи України до європейського права» і частиною науково-дослідної програми Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (номер державної реєстрації – 011U0006H) на період 2011–2015 років.

Дисертація є комплексним дослідженням правових механізмів Ради Європи у сфері захисту дітей від насильства. При цьому дисертантка здійснює аналіз цієї проблеми ґрунтовно та всебічно, демонструючи вільне володіння матеріалом і здатність до наукових узагальнень.

Серед позитивних моментів дисертаційної роботи хотілося б відзначити ґрунтовну джерельну базу дослідження: автором опрацьовано значну кількість

вітчизняних і зарубіжних джерел. Це – як доктринальні, так і нормативні джерела, наукові праці класиків міжнародного права та сучасних вчених, які так або інакше досліджували, як теоретичні питання, пов'язані з предметом дослідження, так і безпосередньо механізми Ради Європи захисту дітей від насильства.

Методологічний підхід, обраний Авторкою, надав можливість переосмислити існуючі на сьогодні наукові підходи до розуміння правових механізмів Ради Європи у сфері захисту дітей від насильства. Висновки, які при цьому зроблені, достатньо обґрунтовані й базуються на особистих досягненнях Авторки.

У цілому вдалою видається структура роботи, що сприяла послідовному розгортанню дослідження та розкриттю обраної теми.

Для досягнення визначеної мети і розв'язання поставлених задач при проведенні вказаного наукового дослідження Дисертантка використала різні методи наукового пізнання та різні підходи до аналізу правових механізмів Ради Європи у сфері захисту дітей від насильства.

У ході проведеного дослідження Шевченко-Бітенською О.В. сформульовано низку положень, висновків і пропозицій, які у сукупності визначили наукову новизну роботи. Ці висновки та рекомендації аргументовані й переконливі, а їх достовірність і новизна не викликають сумніву.

Науковий та практичний інтерес становить здійснений у Розділі 1 аналіз генези міжнародного права у сфері захисту дітей від насильства. Комплексно представлені основні доктринальні підходи до формування понять «дитинство» та «насильство над дитиною» міжнародному (універсальному та регіональному праві) (підрозділ 1.1.). При цьому ґрунтовно вивчено й узагальнено розвиток міжнародних універсальних норм у сфері захисту прав дітей з 1919 року по 2015.

На особливу увагу заслуговує визначення ролі Ради Європи у формуванні та розвитку міжнародно-правових норм у сфері захисту дітей від насильства (стор. 12 – 43 Дисертації).

У Розділі 2 досліджено співвідношення правових стандартів та правових механізмів Ради Європи у сфері захисту дітей від насильства, розкрито поняття та зміст правових механізмів Ради Європи, проведено їх систематизацію, а також проаналізовано Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод як особливого договірної механізму захисту дітей від насильства.

У Розділі 3 визначено правові механізми Ради Європи за окремими напрямками захисту дітей від насильства (домашнього, педагогічного, примусової праці, експлуатації та сексуального насильства, а також під час збройних конфліктів). Здійснення аналізу таких механізмів дало Дисертантці змогу сформулювати один із ключових висновків дослідження про вплив практики ЄСПЛ на формування змісту таких механізмів. Вдалий ракурс обрано для аналізу концепції Ради Європи щодо позитивного виховання дітей та

запобігання домашнього насильства (стор. 92-100), що і дало змогу зробити висновки, які характеризуються новизною авторського погляду на проблему.

Привертає увагу і дослідження правових механізмів Ради Європи у сфері захисту дітей від педагогічного насильства, примусової праці, експлуатації та сексуального насильства.

Заслуговує на увагу позиція Авторки щодо необхідності внесення певних коректив до законодавства України у Розділі 4.

У дисертаційній роботі Шевченко-Бітенської О.В. є й інші цікаві положення, які мають, безумовно, ознаки наукової новизни та заслуговують на підтримку. Зокрема, це стосується піднятих Дослідницею проблем перекладу юридичних текстів (стор. 25 і далі по тексту дисертації).

Разом із висловленими позитивними оцінками роботи необхідно звернути увагу й на деякі дискусійні, неточні чи не повною мірою опрацьовані положення дисертаційного дослідження.

1. Зауваження методологічного характеру

1.1. Невиправданим вбачається підхід до об'єкта дослідження, який у роботі визначено як «захист дітей як напрям діяльності Ради Європи». По-перше, виникає питання який захист, якими інструментами (правовими чи неправовими). По-друге, виходячи з контекстного аналізу дисертації, стає очевидним, що об'єктом дослідження виступили міжнародно-правові відносини, які виникають у зв'язку з діяльністю Ради Європи у сфері захисту прав дітей, що є абсолютно вірним. Таким чином, некоректність визначення об'єкта не потягнула за собою накопичення інших помилок.

1.2. На сторінці 6 Дисертантка ставить перед собою задачу: «запропонувати можливі напрями вдосконалення законодавства України....». Вважаю, що така постановка такої задачі є методологічною помилкою, адже, не провівши дослідження (а задачі повинні ставитися до того, як дослідження проведено), ми не можемо знати, чи потрібні зміни до законодавства чи ні. Це спричинило певну логічну неточність у структурі Розділу 4.

1.3. Сумнівним видається і застосування Авторкою ряду терміно-сполук: українська юридична мова (скоріше за все, правова термінологія), автономні **символічні** поняття ЄСПЛ (що є автономним правовим поняттям зрозуміло, а що є символічним поняттям – ні) тощо.

1.4. Ряд робіт, які присвячені безпосередньо дослідженням питань захисту прав дітей були випущені із уваги автора, зокрема це і роботи професора Сироїд Т.Л., і Шийко-Окрух М., Деркаченко Ю.В. та інших. Тим більше, що ряд позицій Авторки співпадають змістовно із висловленими цими авторами науковими позиціями, зокрема щодо встановлення уніфікованих вікових меж, щодо визначення уніфікованого поняття «дитина».

1.5. Ряд підрозділів дисертації носить скоріше описовий, ніж аналітичний характер (особливо це стосується підрозділів 1.1. та 1.2). Не заперечуючи в цілому необхідності систематизації нормативного матеріалу в

кандидатській дисертації, все ж таки хотілося б побачити точку зору автора щодо тих або інших положень.

2. Зауваження уточнюючого характеру

2.1. На сторінці 8 вказується, що правові механізми Ради Європи являються собою систему правових та пов'язаних з ними організаційних засобів. Хотілося б почути, що розуміється під «правовими засобами» і що під «організаційними» і яким чином вони між собою взаємодіють.

2.2. У цілому не заперечуючи проти запропонованого підходу до класифікації джерел права Ради Європи (стор. 8 і далі по тексту), хотілося б уточнити, що стало критеріальною засадою для здійснення такої систематизації.

2.3. Стверджуючи, що система міжнародно-правових норм у сфері захисту прав дитини формується на основі внутрішньої кореляції (стор. 9, 44 Дисертації), Дисертантка не уточнює, що таке внутрішня кореляція у даному конкретному випадку.

2.4. Визначаючи, що стандарти Ради Європи є конкретними правилами та вимогами (що доволі спірно), Дослідниця не уточнює, в чому різниця між правилами та вимогами (адже, цілком очевидно, що вимоги можуть бути частиною правил), більш того, сумнівим видається те, що стандарти створюють мінімальні гарантії. Ця позиція потребує додаткової аргументації на захисті.

Крім того, по тексту роботи стандарти розглядаються винятково як договірні норми (про що свідчить приєднання до них, стор. 57), але вже далі стверджується, що стандарти містяться в м'яких нормах (стор. 58). З одного боку, слід погодитись, з тим, що стандарт правова категорія, яка не має чітко окреслених меж і його розуміння різниться від автора до автора. З іншого боку, позиція дослідниці, яка вважає, що стандарт є чітким (конкретним), суперечить її ж позиції при розгляді форми. Інколи навіть договірні норми є нечіткими, що вже говорити про м'які норми.

2.5. По тексту дисертації (починаючи від стор. 10 і далі) зустрічається терміно-сполука «за ознаками віку та народження» у контексті заборони дискримінації. Що в даному випадку означає категорія «народження»?

2.6. Згідно висновку 6 до Розділу 1 право Ради Європи у сфері захисту дітей базується на чотирьох положеннях. Мова йде, скоріш за все не про положення, а про принципи (захист дитинства тощо).

2.7. Під час захисту хотілося б також почути, чітку відповідь яким чином співвідносить Авторка дві категорії «стандарт» та «механізм». Не можна стверджувати, що це питання у роботі взагалі не розглядається, але воно прописано доволі схематично. Хотілося б для забезпечення наукової чіткості у розкритті цього питання.

3. Зауваження-побажання

3.1. Цілком очевидно, що в світі починають формуватися загальні принципи права щодо захисту дітей від насильства. Чи не доцільно вже

говорити про формування певної системи норм у цій сфері (галузь, підгалузь, інститут)?

3.2. Пропозиції щодо внесення змін у законодавство все ж таки мають бути прописані чіткіше, а не лише за напрямками.

3.3. Доцільно при подальшому дослідженні теми звернути увагу на положення IV Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни, де також визначено вікові межі дитини (стаття 14).

Проте висловлені зауваження і пропозиції здебільшого пов'язані зі специфікою об'єкта та сфери дослідження, складністю і різноплановістю процесів, які аналізуються, і здебільшого орієнтують автора на напрями подальшого дослідження відповідної проблематики. А наявність великої кількості дискусійних положень свідчить про наукову новизну роботи, її неординарність і перспективність. Зауваження не впливають на загальне позитивне враження від дисертації і мають спонукати автора до продовження наукового пошуку у відповідному напрямі.

В авторефераті дисертації повністю відображено її основні положення, а власне дисертаційна робота не містить **текстуальних запозичень**.

У авторефераті та публікаціях (5 публікацій у фахових виданнях) достатньо повно відображено основні положення дисертації. Як дисертаційна робота, так і її автореферат, дають адекватне уявлення про зміст дослідження, написані грамотною літературною українською мовою, а їх оформлення відповідає вимогам, що ставляться МОН України до дисертаційних робіт.

Дисертація за предметом дослідження, завданнями, методологією, змістом та висновками відповідає спеціальності 12.00.11 – міжнародне право, а положення, які викладені у ній та виносяться на захист, розроблені автором особисто.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Дисертація Шевченко-Бітенської Олени Валентинівни за темою «Правові механізми Ради Європи у сфері захисту дітей від насильства», поданої на здобуття кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право, відповідає вимогам п. п. 11 та 13 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правових
дисциплін Національної академії
прокуратури України

Підпис засвідчую
Начальник загального відділу

"09" 11 2015 року

O.V. Київець